

Slovenské zemianstvo v Reštavrácii Historické udalosti v pozadí románu Jána Kalinčiaka

József Demmel

DEMMELE, J.: Slovak gentry in Reštavrácia (County elections). Historical events in Ján Kalinčiak's novel

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 69, 2022, no. 4, pp. 388-401

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.4.6>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0780-6480>

Key words: Ján Kalinčiak, Turiec County, gentry, referential reading

The article analyses the novel *Reštavrácia* ([County elections], 1860) by Ján Kalinčiak (1822 – 1871) through the prism of historical documents. The novel takes as its basis the historical events of 1845 – 1846 election campaigns in the Turiec County. The article identifies the historical figures on which the novel's characters were built. Such reading of this literary work is not methodologically inappropriate – the elections had a significant bearing on the future events connected with historical events central to the building of the Slovak nation and identity. The analysis provided in the article helps understand the historical circumstances and the context of Slovak national revival of the 1860s and 1870s. This referential reading also helps clarify and reevaluate Ján Kalinčiak's position on the matter. At the same time, it provides one of the backgrounds for the literary reading of the novel.

Kľúčové slová: Ján Kalinčiak, Turčianska stolica, zemianska spoločnosť, referenčné čítanie

Najznámejším dielom Jána Kalinčiaka (1822 – 1871) je román *Reštavrácia* s podtitulom *Obrazy z nedávnych čias* z roku 1860. Na začiatku jeho druhej kapitoly je aj táto veta: „Ale poviete mi, čo prejdeš celú Uhorskú krajinu a nohy až po kolená zoderieš, predsa Záhorskú stolicu nenájdeš, hoc je v nej stolic ako do roka týždňov“ (Kalinčiak 2009: 194). Napriek tomu však factum a fictio súvisia v tejto próze oveľa tesnejšie, než tvrdí rozprávač. Kalinčiakova *Reštavrácia* sa totiž zakladá na udalostiach, ktoré sa skutočne odohrali počas volebných kortešačiek v jednej z uhorských stolíc v rokoch 1845 – 1846. Miesto deja a protagonisti románu, opísané situácie, politické spojenectvá, javy a podobne vysoko korelujú s politickou realitou tejto nemenovanej stolice. To všetko, samozrejme, nie je prekvapujúce, keďže už v čase vydania prózy bolo známe, že autor stvárnil postavy a dej na základe skutočne existujúcich ľudí a reálnych príbehov. Keď totiž *Reštavrácia* vyšla v almanachu *Lipa*, redaktor Jozef Karol Viktorin uverejnil ako autorský komentár aj list, kde J. Kalinčiak okrem iného písal, že „scény v Reštavrácii sú lebo z mojej alebo zo sdelených mi rozprávok vzaté“, a ešte doplnil, že „osoby v nej vystupujúce sú také jako u nás ľudia sami ba čo viac sú to temer samé portréty a prípady sa tu i tam staly“ (Kalinčiak 1860: 130).¹

Prečo však môže byť potrebné identifikovať postavy v románe a v skutočnosti, spájať literárnych hrdinov s ľuďmi, ktorí kedysi skutočne žili? Hoci, samozrejme, môže byť zaujímavé vedieť, ako J. Kalinčiak modeloval svojich protagonistov, vedecká štúdia nemôže byť sama osebe legitimizovaná akýmsi bulvárnym záujmom o „odhalenie“ „reality“, ktorá sa rozprestiera „za“ románom. Na podporu legitímnosti tohto postupu je dôležité zoznámiť sa s iným, pre sledovanú tému dôležitým citátom – od Jozefa Miloslava Hurbana. Ten Kalinčiakovi síce k *Reštavrácii* pogratuloval, ale proponoval, aby napísal román aj o slovenskej národnej tematike. To však J. Kalinčiak v liste z 9. decembra 1864 odmietol: „K želaníu Tvojmu, aby som napísal Reštavráciu Slovenstva, Ti odpovedám, že niks tajč [nie je to možné – poznámka J. D.]. Rozdiel medzi Tvojimi a mojimi povestami je ten, že Ty všade máš akú-takú tendenciu národnú, ja som sa ale všade práve tomu vyhýbal“ (Kalinčiak 1965: 290).

Je pravda, že v *Reštavrácii* niet ani stopy po dejinách slovenského národného hnutia. Príbeh, z ktorého vychádza, však nebola obyčajná reštaurácia, akých sa v Uhorsku každoročne konali desiatky. Udalosť, na ktorej je román založený, v skutočnosti priamo predchádzala hlavnej dejovej línii slovenského národného hnutia v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 19. storočia. Referenčné čítanie, hľadanie korešpondencií medzi realitou a fikciou, nie je teda samoučelné: paralelná analýza môže prispieť k pochopeniu historickej udalosti i románovej situácie, a zároveň poskytuje možnosť prehodnotiť doterajšie zistenia o Kalinčiakovej autorskej pozícii.

K paralelným analýzám sú však potrebné aj paralelné pramene. Z nich najdôležitejším je dochovaná interná korešpondencia jedného aktéra z politických táborov zapojených do reštaurácie, v ktorej kortešské strany informujú vedenie strany (kandidáta podžupana) o každodennom dianí kampane v jednotlivých

1 Pôvodný list Jána Kalinčiaka Jozefovi Viktorinovi 22. augusta 1859. Archív Spolku Svätého Vojtecha v Trnave (ďalej ASSV), pozostalosť Jozefa Viktorina, fascikel číslo 50, číslo 15.

390 obciach, a súčasne vedenie volebného štábu rokuje s kandidátom o taktike.² Zachovali sa tiež volebné piesne, kortešačky, ktoré vykresľujú portréty účastníkov. Iným významným prameňom je text, v ktorom maďarský redaktor Imre Vahot (1820 – 1879) beletristicky zachytil svoje dojmy z toho istého kortešovania, hoci pôvodne ho zamýšľal ako literatúru faktu (Vahot 1845).

Ján Kalinčiak v Záhorskej stolici

Odpovedať na otázku, ktorá stolica bola predobrazom Kalinčiakovej *Reštavrácie*, nie je ťažké, keďže sám autor píše, že je to planina obkolesená horami³ – a taká bola v Uhorsku len Turčianska stolica, obklopená Malou Fatrou a Veľkou Fatrou. Z nej pochádzal aj J. Kalinčiak, ktorý sa narodil v Záturčí, pár kilometrov od stoličného centra Turčianskeho Svätého Martina. Bol synom miestneho evanjelického farára (Brtáň 1971), z matkinej strany mal šľachtický pôvod: „Matka zas pochádzala zo starej zemianskej rodiny a rada rozprávala o rodinných pomeroch svojich a o pomeroch zemianstva vôbec (Kalinčiak 1862: 101). Ešte dôležitejšie je, čo písal o starej matke, pretože tým potvrdil, že spomenuté „portréty a prípady“ sa naozaj viazali k Turčianskej stolici: „Za chlapectva som sa u starej matky na Vrútkach, od Záturčia neďaleko, mnoho zdržiaval, a cvičil som sa v cnostiach kortešských i vpil som do seba spôsob zmyšľania nášho zemianstva“ (Kalinčiak 1862: 101-102).

To všetko je dôležité preto, lebo *Reštavrácia* bola často interpretovaná ako Kalinčiakov komický román alebo paródia na zemiansku politiku a zemiansky životný štýl, čo však už novšie literárnohistorické výskumy odmietajú (Šmatlák 1988: 356-357; Bílik 2009: 540-547). Sám J. Kalinčiak považoval svoje dielo skôr za dobový dokument, literárny odtlačok či stopu minulého sveta (Kalinčiak 1860: 130).⁴ V jeho prípade zrejme nešlo o nejakú dvojtitú hru či snáď kompenzáciu voči zemianskej spoločnosti alebo voči slovenskému hnutiu – na jeho vnímanie väčšmi vplývala spoločenská realita v Turci. Stoličná spoločnosť však bola veľmi uzavretým zvláštnym svetom, kde elitu spájali úzke väzby a veľké kohézne sily. Na potvrdenie tohto tvrdenia stojí za to citovať vyššie spomenutý text I. Vahota. Pozorovať situáciu jeho očami, prostredníctvom jeho osobitného pohľadu je zaujímavé najmä preto, že ide o maďarsky hovoriaceho redaktora časopisu *Pesti Divatlap* (Peštiansky módný časopis), „objaviteľa“ a „literárneho manažéra“ Sándora Petőfiho, bratranca Lajosa Kossutha, ktorý bol prostredníctvom svojich rodinných väzieb a príbuzných spojený s tou istou turčianskou slovenskou zemianskou spoločnosťou, o ktorej v memoároch i románe písal aj J. Kalinčiak. Vahotov cestopis opisoval cestu do Turca s bratom Sándorom s cieľom vybaviť vo Vachotoviaciach (dnes súčasť obce Blažovce pri Turčianskych Tepliciach) dedičstvo po strýkovi Jurajovi Vahotovi (Vahot 1881: 23; Vachott 1886: 366-367; Demmel 2019):⁵

2 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej MVS SR – SNA), fond Juštovcov, inventárne číslo 339, kartón 51, spisy vzťahujúce sa na volebné kortešačky Józsefa Justha.

3 „Začalo slnce vychádzať nad Svätým Jakubom práve na deň Michala, pozlacovať hrebene vrchov Záhorskú stolicu otočujúcich“ (Kalinčiak 2009: 265).

4 ASSV, pozostalosť Jozefa Viktorina. Ján Kalinčiak Jozefovi Viktorinovi 22. augusta 1859, fascikel číslo 50, číslo 15.

5 Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, Kézirattár, fond 20/15. A Vachott-család története re vonatkozó iratok.

„už by sme boli v Turci, ktorý je vo všetkých ohľadoch veľmi odlišný od ostatných stolíc a je jedinečný, svojrázny, svojho druhu výnimočný. – Celý Turiec je romantické, nádherné údolie, veľká záhrada obklopená čiernym borovicovým lesom a vysokými horami, kde dediny a mestá vyzerajú len ako chaty a malé majere. [...] V Turci niet noblesnej, hautevoleé-šľachty; tu len jednoduchý všedný rád panuje aj v šľachtickej triede. Okrem rodiny baróna Révaya v Turci nežije snád žiadny magnát. Aj tu medzi väčšou časťou panského rádu prevláda takzvaný patriarchálny spôsob života; jednoducho žijú bez akéhokoľvek luxusu, ich hlavnými zamestnaniami sú poľnohospodárstvo, poľovníctvo a pohostinstvo; o veci verejné sa veľmi nestarajú, politika, literatúra a umenie nie sú priradené medzi ich duchovné potreby [...]. Keďže páni z Turca, možno s výnimkou troch rodín, sú všetci evanjelici, jednokonfesionálni a potom všetci príbuzní, celá stolica tvorí jednu veľkú rodinu“ (Vahot 1845: 892).

I. Vahot uvádza viaceré dôležité faktory, okrem iného i to, že regionálne, priestorové danosti tej ktorej administratívno-správnej územnej jednotky ovplyvňovali aj jej spoločenskú situáciu. Na území Turčianskej stolice, takmer úplne fyzicky izolovanej od susedných stolíc, sa vyvinula špeciálna uzavretá spoločnosť, ktorej členov spájali mimoriadne úzke väzby. Hoci to I. Vahot nez dôrazňuje, táto široká zemianska spoločnosť nebola uzavretá smerom nadol – v podstate by sa dalo povedať, že v rámci stolice bola otvorená a úzko previazaná napríklad s miestnou evanjelickou inteligenciou. To sa prejavilo aj na politickej úrovni. Napríklad hoci bol Turiec konzervatívnou stolicou, bol medzi prvými, kde chceli rozšíriť politické práva a dať stoličným luteránskym farárom volebné právo. Sám J. Kalinčiak vo svojich memoároch opakovane poukazuje na to, že on a jeho otec boli súčasťou siete tejto elitnej spoločnosti napriek tomu, že neboli šľachticmi: „bol som zas na Vrútkach a istý starký, asi osemdesiatročný zeman mi povedal: ‚Jaj, pán krstný, pán brat (lebo krstným otcom je mi tam každý, kto po mojom narodení asi pol roka u môjho otca skleničku páleného alebo hriateho na moje budúce zdravie vypil; taký to bol zvyk dobrý starozemiansky, kde sa až do desiateho kolena rodinnosť zachovávala), to boli časy!‘“ (Kalinčiak 1862: 102). Tento jav potvrdzuje aj tých pár listov, ktoré si farár zo Záturčia, Kalinčiak starší, vymenil so svetským dozorcom cirkvi, ktorým nebol nikto iný ako Juraj Kossuth, strýko Lajosa Kossutha (Parenička 1990).⁶ Dve pôvodne samostatné turčianske obce Košúty a Záturčie (dnes obe mestské časti Martina) sú len niekoľko kilometrov od seba. Keď sa potom po desaťročiach starý J. Kossuth obrátil na Ludovíta Štúra listom, v ktorom ponúkol podporu turčianskej šľachty Štúrovým národným úsiliam, bol to práve Kalinčiak mladší, ktorý v mene slovenských študentov v Prešporku napísal J. Kossuthovi ďakovný list.⁷

Prečo však J. Kossuth, blízky príbuzný L. Kossutha, píše podporný list Štúrovi, ktorý bol už vtedy pred uhorskou verejnou obviňovaným z panslavizmu? Dá sa to pochopiť práve na základe dobových politických pomerov Turčianskej stolice, ktoré sú zaujímavé aj z hľadiska analyzovaného románu.

6 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, P 439 – a Kossuth-család iratai, 2.-3. csomó.

7 Ján Kalinčiak Ďurovi Košútovi. Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (ďalej LAN SK), signatúra J 1953 Listár Bratislavských Štúrovcov.

392 „My v Uhorsku nemôžeme žiť bez kortešovania“⁸

Politický život Turčianskej stolice bol v 19. storočí značne hektický. Nečudo, že okrem Kalinčiakovho románu inšpiroval aj viaceré maďarské beletristické diela.⁹ Začiatkom tridsiatych rokov 19. storočia patrila moc v Turci konzervatívnej strane, ktorá vtedy nemala politického súpera. Podžupan Imre Lehotzky (okolo 1780 – 1852), zvolený v roku 1832, mal podporu väčšinou slabo vzdelaných a chudobných konzervatívnych zemianskych vrstiev s politickými právami, ktoré boli proti akýmkoľvek zmenám a dali sa mobilizovať heslom o ochrane „starých práv“ (išlo najmä o zachovanie oslobodenia zemanov od daní, na ktoré v tom čase stále viac útočilo reformné hnutie vedené L. Kossuthom). I. Lehotzky však požíval dôveru aj vtedajších hlavných županov. János Révay, neskôr zasa György Révay – evidentne nezákonne – po Lehotzkého zvolení, teda od roku 1832, neustále sabotovali voľby, ktoré sa mali teoreticky konať každé tri roky (Újhélyi 1841: 706). Ak predsa len boli nútení vyhlásiť volebné zasadnutie, hlasovanie prerušili v deň volieb s odvolaním sa na výtržnosti či volebné podvody (Szinyei 1980-1981: 742).¹⁰

Nemožno sa diviť, že hlavní župani podporovali konzervatívnu stranu, veď vernosť k Habsburgovcom patrila v rodine Révayovcov medzi stáročne rodinné tradície (Bónis 1981: 7; Irodalomtörténeti füzetek 104). J. Révay vďačil panovníkovi nielen za post dedičného a skutočného župana, ale aj za funkciu banskoštiavnického komorského grófa a strážcu koruny (Magyar Ország Közgyűlésének Jegyző könyve 1830).¹¹ Aj jeho potomok G. Révay patril k aristokracii bezvýhradne vernej a lojálnej kráľovi. Ako dôkaz stačí spomenúť, že vo februári 1849 sa ujal vedenia Turčianskej stolice obsadenej cisárskym vojskom (Andics 1952: 530).

Opozíciu, ktorú tvorili turčianski liberáli, podporovatelia reformného zemianstva na čele s L. Kossuthom, viedol Jozef Justh. Už v tridsiatych rokoch 19. storočia sa pokúsil získať stoličný post, no nebol úspešný, keďže hlavný župan J. Révay vraj nesúhlasil s jeho kandidatúrou (Szinyei 1980-1981: 742). Z viacerých prameňov však vieme, že J. Justh mal medzi zemanmi úctyhodný tábor prívržencov, a to zrejme vďaka viacerým faktorom. Z nich najdôležitejšie boli azda turčianske rodinné tradície: členovia zemianskych klanov, ktoré zaužívané podporovali Justhovcov, Justhovcov aj tradične volili, podobne ako predchádzajúce generácie. Druhý, rovnako dôležitý faktor súvisí s osobnosťou J. Justha: bol to veľmi šikovný taktik a politik s dobrým organizačným talentom, teda o dôveru k jeho rodine sa zaslúžil aj osobne. V neposlednom rade si ho zemanovia veľmi vážili zrejme pre jeho štedrosť. Tajná služba špecifikovala v roku 1839 jeho charakteristiku nasledovne: „V stolici má medzi zemanmi – ktorým ako priateľ Bacchus často dá najesť a napiť – veľkú perepúť prívržencov“ (Pálmány 2011: 970). Treba však zdôrazniť, že reprezentácia uhorského reformného hnutia vôbec neznamenala, že Justhovci (Justhovská liga, ako ich nazývali súčasníci) by bola pomadařená. Hoci politická komunikácia v rámci tohto okruhu prebiehala

8 Jozef Justh v parlamente (Justh Jozef 1870: 221-226).

9 Napríklad romány Móra Jókaiho *Akik kétszer halnak meg* alebo Zsigmonda Justha *Fuimus*.

10 MV SR – SNA, fond Juštovcov, inventárne číslo 339, škatuľa 51. Spisy týkajúce sa volebných kortešáček Józsefa Justha.

11 Vernosť J. Révaya k dvoru dokazuje aj to, že Bernát Benyák s jeho podporou vydal v roku 1820 básnickú zbierku velebiacu panovníka a habsburského dvora (Benyák 1820).

prevažne v maďarčine, veľa prameňov dokazuje, že jeho súčasťou bolo práve toľko slovensky hovoriacich šľachticov ako ich súperov. Napríklad sám J. Justh mal blízky a dôverný vzťah s J. M. Hurbanom aj L. Štúrom.¹²

Stoličné pozície boli nanovo rozdelené len raz, 19. septembra 1842. Keďže pred rokom 1848 boli v stolici medzi dvoma stranami také ostré rozpory, že sa nemohli konať ani obvyklé voľby, dalo by sa predpokladať, že počas jediných realizovaných volieb zviadli strany medzi sebou obrovský zápas. Podľa stoličnej zápisnice však urodzení páni „v spoločnom duchu a s jednou vôľou, výkrikom vivat“ zvolili I. Lehotzkého za prvého podžupana a J. Justha za druhého podžupana.¹³ Pozíciu nezískal len J. Justh, ale aj mnohí stoliční predstavitelia ním vedeného politického smeru.¹⁴ Dá sa teda usudzovať, že pokojné voľby zrejme garantovala nejaká dohoda, zákulisný pakt, vďaka ktorému získala Justhova liga tretinu, ba takmer polovicu pozícií.¹⁵ V tom čase totiž bolo zvykom, že hlavný župan deň pred voľbami pozval na rokovanie úradujúcich podžupanov a niekoľkých významných šľachticov, aby sa dohodli na kandidátoch (Palugyai 1844: 59). Prirodzene, táto dohoda viedla aj k strate pozícií konzervatívnej strany, ktorá dovtedy „vládla sama“. Napríklad J. Kossuth, reprezentant tábora konzervatívneho drobného zemanstva a podporovateľ I. Lehoczkého, sa neúspešne uchádzal o post hlavného vojenského vyberača daní, túto dôležitú pozíciu napokon získal Lajos Újhelyi, otec Gáboru Újhelyiho, turčianskeho dopisovateľa Kossuthových novín *Pesti Hírlap*.¹⁶

J. Kossuth sa skontaktoval so slovenským národným hnutím v septembri 1842, tesne pred jedinými úspešnými turčianskymi voľbami (práve v dňoch, keď mohli byť uzatvorené zákulisné dohody). Listom sa obrátil na Jána Kollára, vtedajšieho peštianskeho farára, aby slovenskému národnému hnutiu ponúkol podporu turčianskej šľachty. J. Kollár ho hneď nasmeroval na L. Štúra a J. Kossuth napokon budúceho redaktora slovenských novín oslovil s ponukou zorganizovať petíciu na podporu periodika (Hodža 2008: 151). Je známe, že tento list mal oveľa väčší vplyv ako len podpora vydávania jedných novín. Podpora slovenských zemanov napokon Štúra presvedčila o tom, že slovenské hnutie – a tým aj slovenský spisovný jazyk – bude mať silnú spoločenskú bázu. Len pár dní po tom, ako dostal Kossuthov list, rozhodol sa L. Štúr prestať používať bibličtinu a začal používať slovenský spisovný jazyk, teda štúrovčinu.¹⁷ Kossuth starší sa potom s nadšením a verejne pokúšal dohodnúť s peštianskymi Maďarmi, najmä so svojím synovcom L. Kossuthom (Hodža 2008: 26; Fordinálková 2007: 53).

Ako ukazuje prípad J. Kossutha, konflikty v Turci sa v rámci predtým súdržnej spoločnosti značne zintenzívnili. Boli natoľko výrazné, že ich evidovali už aj vonkajší pozorovatelia. Keď o tri roky neskôr nastal čas na ďalšie zákonné

12 Ukazujú to zachované listy J. Justha L. Štúrovi (napríklad z 2. decembra 1851; Štúr 1960: 123) a J. M. Hurbanovi (Hurban 1959: 394, 473, 771).

13 MV SR – Štátny archív Bytča (ŠAB) Turóc Vármegye nemesi közigyűlésének jegyzőkönyve 1842: 405; Újhelyi 1842: 700.

14 MV SR – SNA, fond Juštovcov, inventárne číslo 339, kartón 51. Spisy týkajúce sa predvolebných kortešačiek Józsefa Justha.

15 Presný dôvod tohto dobrovoľného ústupu nepoznáme, no išlo zrejme o to, že vedenie konzervatívnej strany považovalo Justhovu stranu za prisilnú na to, aby naďalej vzdorovalo ich zákonnej požiadavke týkajúcej sa konania volieb.

16 ŠAB, Turóc Vármegye nemesi közigyűlésének jegyzőkönyve 1842: 405; Szuha 2008: 782.

17 LA SNK, Jirj Kossuth Gašpar Fejérpatakynak, 1844. június 15-én., signatúra A 742.

394 obnovenie, strany začali kortešovať bez toho, aby čakali na povolenie hlavného župana. I. Vahot o tomto období s veľkou zlomyselnosťou píše:

„V Turci ešte nikdy nebol taký veľký boj a vojna, taká ostrá stranická šarvátka ako teraz. Pripravuje sa reštaurácia, na bojiisku ktorej sa stretnú konzervatívna a progresívna, teda latinská-tótska a maďarská strana. [...]. Skvelé obchodovanie, nákup duší funguje z oboch strán. Pre mňa bolo veľmi zábavné vidieť tótskeho pohlavára a tótskeho drobného zemana [...] No aj tí len ukazujú, že aspoň ich predkovia boli bojovní Maďari. Prirodzene, namiesto ,éľjen' tu dokonca len ,vivať' rozdeľujú studený maďarský vzduch“ (Vahot 1845: 894).

Hlavný župan J. Révay však v poslednej chvíli zakázal aj túto reštauráciu. Napriek tomu o udalosti hovorí Kalinčiakov román – teda o reštaurácii, ktorá sa naozaj uskutočnila, a o voľbe, ktorá sa v skutočnosti nekonala.

Literatúra ako factum

Najprv sa pozrime na tri ústredné postavy. Románový Adam Bešeňovský je konzervatívny podžupan so slovenským materinským jazykom, šesťdesiatročný, vedie stolicu od poldruha desaťročia a má jedinú dcéru. Reálny I. Lehotzky bol konzervatívny podžupan Turčianskej stolice so slovenským materinským jazykom, okolo roku 1845 bol asi šesťdesiatročný, viedol stolicu od poldruha desaťročia a mal jedinú dcéru (Turócz jún. 17-én. 1851; Sipos 1948: 60; Rapant 1937: 436; Štúr 1956: 13, 20-21, 325, 328; Szluha 2008: 658).

Politickým súperom literárneho podžupana Bešeňovského je druhý podžupan Ján Potocký, ktorý je angažovaným podporovateľom liberálnych reforiem a má veľa prívržencov medzi chudobnými zemanmi. Tým pripomína reálneho J. Justha, ktorý bol rovnako turčianskym druhým podžupanom (medzi rokmi 1842 a 1848). Keby toto všetko na Justhovu a Potockého identifikáciu nestačilo, J. Kalinčiak ešte dodáva, že kaštieľ Jána Potockého je obklopený pekným a dobre udržiavaným parkom¹⁸ rovnako ako Justhov zámok v Necpaloch, označovaný za najkrajší v Turci.¹⁹ Isté je, že aj samotný J. Kalinčiak veľmi dobre poznal justhovské panstvo v Necpaloch, keďže celý školský rok 1830/1831 strávil v dedinskej škole, ktorú založil Gábor Justh, otec J. Justha, teda v jedinej inštitúcii v celej stolici, kde v tom čase bolo možné naučiť sa maďarčinu.²⁰

Hrdinom románu však nie sú dvaja politici, ale mladý Štefan Levický, ktorý sa po právnických štúdiách v Pešti vracia domov a začne pracovať u svojho strýka Adama Bešeňovského. Podľa pravidiel žánru vznikne medzi mladým šľachticom a podžupanovou dcérou láska, no podžupan považuje Štefana za nehodného

18 „V Rašove to vyzeralo ako v raji. Okolo kaštieľa, bydliska Potockého, bola pekná záhrada, ktorej cesty sa okolo trávnikov a kvetinových hriad krútili ako had okolo kameňa, ktorý ho v letnom čase chladí“ (Kalinčiak 2009: 217).

19 Ako píše Zsigmond Justh, „tento necpalský établissement nie je veľký, ale v každom prípade najkrajší v Turci. Samotný zámok je malá dvojposchodová budova v štýle francúzskeho rokoka s vysokými strechami a barokovou výzdobou (pod ktorou je hrobka luteránskej vetvy nášho rodu). Tento établissement obývala luteránska vetva našej rodiny, z ktorých posledný bol József Justh, hlavný župan tekovskej stolice, potom poslanec a predseda Deákovej strany, ktorý s manželkou Paulinou Révayovou (sestra starej Simi) skrášlili a vyzdobili park“ (Justh Zsigmond 1977: 388).

20 LA SNK, Turiec, signatúra 183 H 7; Evangélikus Országos Levéltár (EOL) AGE I. C 21; 10. AGE I. C 20; 19. Sándor 1840: 79-80; Kalinčiak 1862: 106.

a svoju dcéru mladíkovi nechce dať. Ondreja Levického, Štefanovho príbuzného, ktorý je hrdý na minulosť svojej rodiny, to urazí, a tak sa rozhodne, že počas blížiacej sa reštaurácie bude rodina Levických podporovať Jána Potockého na zvolenie za prvého podžupana (teda správcu stolice), ak Potocký potom vymenuje Štefana Levického za druhého podžupana. Historické pramene neuvádzajú lúboštný vzťah, jeho existenciu teda nevieme ani dokázať, ani vyvrátiť, avšak vieme, že presne takáto situácia bola v Turčianskej stolici v roku 1845: Justha vtedy podporovala tretia najvýznamnejšia rodina v stolici, Beniczky, a mladý Albert Beniczky bol čakaťom na funkciu druhého podžupana.²¹ Hoci sa reštaurácia neuskutočnila, v skutočnosti sa napokon A. Beniczky stal podžupanom – presne v roku 1860, v čase, keď J. Kalinčiak písal *Reštavráciu* (Szluha 2008: 484).

Paradoxne máme možnosť porovnať Kalinčiakov román s historickými prameňmi práve preto, že reštaurácia, o ktorej hovorí, sa v skutočnosti neudiala. Justhova strana nechcela prijať rozhodnutie hlavného župana Révaya a žiadala vyšetrovanie. Práve preto si J. Justh ponechal množstvo dokumentov týkajúcich sa reštaurácie. Pomocou niekoľkých desiatok Justhových listov môžeme presne zrekonštruovať fenomén kortešovania pred reštauráciou. Zachovala sa komunikácia medzi účastníkmi (listy kortešov písané Justhovi). Boli medzi nimi klasickí miestni korteši, takisto šľachtici, ktorí sa pokúšali získať podporu, teda volebné hlasy pre Justha v každej dedine, a títo tiež podávali presné správy o aktivitách opozičného tábora. Sú tam tiež „informátori“, šľachtici, ktorí v zásade patrili k opačnej strane z hľadiska rodinných a iných väzieb, no práve tým získavali cenné informácie z tábora protivníka. Inou skupinou boli politickí spojenci – ľudia, ktorí dúfali, že po Justhovom víťazstve dostanú nejaké miesto (takéto postavy sú aj v *Reštavrácii*). Na základe listov adresovaných J. Justhovi dokážeme zrekonštruovať celý fenomén stavovskej politiky, vidíme prax stoličného politizovania v prevádzke aj podrobnú činnosť kortešov spolu s praktickým používaním tradičných nástrojov kortešovania (víno, hudba, hostina, korupčné správanie, čiže kupovanie hlasov, intrigy). Hoci si kortešov často predstavujeme ako hlučných demagógov, ktorí sa vyhýbajú práci a sú to alkoholici, listy ukazujú, že ich úlohy si vyžadovali serióznu organizačnú prácu, špeciálne znalosti a že niesli zodpovednosť za dobré využitie dostupných zdrojov (forintov, vína, hudobníkov). Na ukážku toho, ako sa na seba podobajú svety skutočného a románového kortešovania, uvádzam zopár príkladov, s poznámkou, že citovať by sa dalo z desiatky podobných textov.

O hostine:

Volebné kortešačky J. Justha: „Dozvedel som sa, že včera zabíjali sviňu na dnešné podujatie, lebo dnes bude celá spoločnosť s Imrom v Tarnove. Pána vicišpána, môjho drahého priateľa, prosím ponížiť, aby ste zakročili, žeby naši zemaniam dostali jedenie. Čo sa týka vína, toho majú málo, lebo tak piť, ako pijú zemaniam v Tarnove, som v živote nevidel.“²²

21 MV SR – SNA, fond Juštovcov, inventárne číslo 339, kartón 51, spisy vzťahujúce sa na volebné kortešačky Józsefa Justha. Albert Beniczky Józsefovi Justhovi, nedatované; Pál Lehotzky Józsefovi Justhovi, nedatované.

22 MV SR – SNA, fond Juštovcov, inventárne číslo 339, kartón 51, spisy vzťahujúce sa na volebné kortešačky Józsefa Justha. Všetky preklady z maďarského originálu J. D.

Reštavrácia: „Ohromné ‚vivať‘ ozvalo sa a celé zhromaždenie išlo dnu privítať pána vicišpána. Ten odpovedal pár priateľskými slovami, vybozkával každého po poriadku, ponúkal pánov bratov do bočných izieb, kde sa už popredku pripravené pečene kúrili na stole, sklenicami s vínom takmer celkom obsypanom, že sa až tak zhybal pod nimi“ (Kalinčiak 2009: 239).

O kortešovaní:

Volebné kortešačky Józsefa Justha: „Navštívil som poručíka, ktorý sa, zdá sa mi, že odhodlal pre našu vec, a sľuboval, že bude účinkovať, dostal odo mňa hneď aj dva forinty, teda teraz podľa môjho skromného názoru nezostane iného, ako ísť k nim s vínom a muzikou, lebo ako som už povedal, protistrana skoro každý deň takto robieva. Pokorne prosím Urodzeného Pána Vicišpána o milosrdný rozkaz, čo máme robiť, lebo sa nám víno už minulo celé a nechcem nič vykonať bez vedomia a rozkazu Urodzeného Pána vicišpána.“²³

Reštavrácia: „Vicišpán mu stisol ruku a vybozkával ho, ako sa svedčí na statočného zemanu. Šli, ruka v ruke, do záhrady. Poludnie už dávno prešlo, a páni bratia posadali si okolo rozostavených stolov po chodníkoch a tu si jedli a pili pri hudbe Cigánov, až to bola milá vec – lebo bolo všetko zadarmo. I ten najmenší medzi nimi rozkazoval si ako doma, sluhovia boli prinútení každému ‚vaša milosť‘ povedať a obslúžiť ho vo všetkom, ba i v tom, čo mu len z očí vidieť bolo“ (Kalinčiak 2009: 223).

O zlyhaní politických rozhovorov medzi oboma stranami:

Volebné kortešačky Józsefa Justha: „Včerajšie konferencie v Martine nedosiahli žiadny úspech, viacerí predložili svoje vyjadrenia len písomne, s čím pán Veľkomožný nebol spokojný, smutne opustil jeho prezidentskú stoličku a kam sa podel, možno netreba hovoriť – dosť, že koleso je zaseknuté a nie je naň žiadnej masti. V dôsledku toho si myslím, že by sme mohli úspešne vyjednávať – len ako? – a nie je to návrh, ale s pomocou, trefou rukou by sa mala želaná vec udiť... Podľa môjho názoru by mala byť z našich strán azda vyslaná veľká delegácia, ktorá by ho žiadala tými najlichotivejšími slovami: že v záujme zachovania pokoja a tlmenia búrlivých nálad v našej stolici Tebe by odovzdala predsednícke kreslo.“²⁴

Reštavrácia: „A tak sa dnes páni z celej stolice zídu u vicišpána, aby si pohovorili, či by sa po priateľsky obe stránky spojiť nedali – bude tam i váš chýrečný Potocký, čo by chcel nášho dobrého pána Adama vytisnúť a myslí si, ako do vetra človek, že hubou ľudí odpraví, lebo nevie, že chudobný zeman vždy myslí: Dobré je, keď sa huba obleje; a keď ľudí peknými slovami obchádza, muž sa nazdá, že každý hneď a hneď po jeho nôte písať bude – ale také veci nejdú bez turáčka!“ (Kalinčiak 2009: 193).

O tom, že podžupan nielen pomáha šľachticom aj medzi reštauráciami, nie iba peniazmi, ale aj úrodou či inak, ale môže túto podporu aj stiahnuť:

23 MV SR – SNA, fond Juštovcov, inventárne číslo 339, kartón 51, spisy vzťahujúce sa na volebné kortešačky Józsefa Justha. Vendel Csepcsányi Jozefovi Justhovi, 13. septembra 1845.

24 Albert Beniczky Jozefovi Justhovi, podpísaný ako „budúcim podcolegom“. MV SR – SNA, Fond Juštovcov, inventárne číslo 339, kartón 51, spisy vzťahujúce sa na volebné kortešačky Józsefa Justha. Albert Beniczky Józsefovi Justhovi, nedatované.

Volebné kortešačky Józsefa Justha: „Včera som so zúfalým srdcom pochopil, že sa od mňa plánujete vziať správcovstvo domácej sýpky pána Ctihodného. [...] Prosím však pána urodzeného, aby si ctil môj biedny stav, v ktorom som sa ocitol pre požiar, aby zväžil a prenechal tú sýpku pod moju starostlivosť.“²⁵

Reštavrácia: „Nuž ale čo potom? V dome bola bieda, lebo som sa ja veru za celý rok o hospodárstvo nestaral; prišla sejba, a zrna kde nič tu nič. Nuž čože robiť? Išiel som k vicišpánovi po starej známosti a prosil som ho, aby mi požičal pár meričiek. Nuž ale či vieš, čo odpovedal – bodaj mu psi na kare trúbili – či vieš? – a v rozhorčení nad nemilou spomienkou chytil Matiáša za plece a triasol ho, akoby mu chcel dušu vytriasť, povedal mi – no pomysli si len: ‚Veď ja poznám také šášky, ako ste aj vy, čo vtedy dlhy odvädzajú, keď pánboh hudcom platí‘“ (Kalinčiak 2009: 192).

Ako vidno, svet kortešovania je veľmi podobný v historických i fiktívnych textoch. Práve tak môžeme porovnať kortešačky v Kalinčiakovom románe:

**„Dávno Bešeňová, dávno si snívala,
koho vicišpána by si volíť mala.
Načo tebe snívať? – Hoc bys' bola sama,
vyvolíť si môžeš, vyvol' si Adama.**

*Adam je dobrý pán, on pred krivdou bráni,
rád ho vidí zeman, radi ho i páni.*

Ty čo chceš, Potočky? Chceš ho zrútiť dolu?
Vytri si len zuby – však sme my pospolu!
Neboj sa, Adamko, nič sa ti nestratí,
lebo komu pánboh, tomu všetci svätí“ (Kalinčiak 2009: 239).²⁶

Na vol'by v Turci:

„Nebog sa Jozefko to wrawja len hlupi
že slawno zemanstvo od teba odstupi.

Mi za teba telom i Dušou zijeme
zateba našu Krw wdačne wilegeme
[...]
*Preto že zemanstvo pred Hienu chraniš
A gemu newinne uškoditi braniš
prawda že i druhi nad neprawdu ronči
Než stratiw bi chlebig teda račeg mlči.*

25 MV SR – SNA, Fond Juštovcov, inventárne číslo 339, kartón 51, spisy vzťahujúce sa na volebné kortešačky Józsefa Justha. Menyhért Ruttkay Józsefovi Justhovi, 28. mája 1844.

26 Použitie boldu, kurzívy a podčiarknutia tu slúži na zdôraznenie totožnosti textov z hľadiska rétoriky. Napríklad podčiarknuté je „neboj sa“ v oboch ukázkach, takisto v oboch sa vyskytuje motív, že kandidát chráni zemanstvo, čo je vyznačené kurzívou.

**Nebog sa že nas dar negaki oslepi
Lehoczkého zbožga alebo otepi
To Wrutki Jaseno Lipowec Zaborja
prwim wic Ispánom budeš howorja.²⁷**

Rétorika a obsah piesne sú veľmi podobné. Zvýraznil som pritom iba tri príklady (ale mohlo by ich byť aj viac): oslovenie s familiárnym titulovaním, aby sa kandidát (Adamko, respektíve Jozefko) nebál, lebo všetci stoja po jeho boku, pretože chráni zemanov pred krivdami/hyenami, a že dedina (s ktorou sa spája aj meno zemianskeho rodu) podporuje jeho kandidatúru.

J. Kalinčiak musel zobrať záverečnú scénu *Reštavrácie* odinakiaľ, keďže v skutočnosti v Turci v roku 1845 po kortešovaní nenasledovali voľby. Kde sa inšpiroval, na to dáva odpoveď vo *Vlastnom životopise*: „Boli totiž v gemerskej stolici r. 1836 medzi iným i chýrne kortešácie, Draskóczyho a Almásyho strana zápasila na život a na smrť; každý deň sme čosi nového počuli, a ja som chodil to Dlhányimu, jako i o rozličných podujatiach žiackych, vypravovať. Scéna v „Reštavrácii“, kde sa Bešeňovskovci s Potockovci zbili, je z toho času“ (Kalinčiak 1862: 107). Aby sa J. Kalinčiak zdokonalil v maďarčine získanej v justhovskej maďarskej škole v Nécpaloch, navštevoval tretí a štvrtý ročník gymnázia v Gemeri. Práve v tom čase sa odohral konflikt, ktorý v pamäti stolici pretrvával ako „krvavá reštaurácia“. Žiaľ, presne nepoznáme detaily reštaurácie, ktorá sa skončila zvolením Sámuela Draskóczyho za prvého podžupana, keďže v zápisnici o tom nie je zmienka, ale dokumenty z dvorskej kancelárie hovoria o „brutálnom krviprelievaní, poškodzovaní domov, strelbe a iných nezákonných zneužívaniach“ (Komáromy 1903).

Záver

Stojí za to prehodnotiť, čo vieme o životnom svete a spoločenskom zakotvení J. Kalinčiaka a jeho pohľadov na zemianstvo. Napokon, syn farára zo Záturčia bol oveľa viac zakorenený v tomto svete a príbehy, ktoré napísal, prežíval omnoho intenzívnejšie ako vnútorný pozorovateľ, nie ako pozorovateľ zvonka, ako sme si doteraz mysleli.

Odkladanie reštaurácie v Turci v roku 1845 však malo vplyv nielen na dokončenie Kalinčiakovho románu. Hoci bol v stolici zriadený výbor, ktorý mal vyšetrovať zneužívanie okolo kortešovania, zo strany hlavného župana I. Lehotzkého to bola zrejme len taktika, keďže výbor nedokončil svoju správu ani po rokoch, na jar 1848.²⁸ I keď marcové zákony v roku 1848 úplne zmenili politické a mocenské štruktúry, bývalých stoličných úradníkov povinne ponechali na ich pozíciách (Pajkossy 2006: 244). Tak sa mohlo stať, že hoci minister vnútra Bertalan Szemere odvolal konzervatívneho hlavného župana Juraja Révaya a na jeho miesto vymenoval Šimona Révaya, švagra a spojenca J. Justha, na čele stolice stále ostal I. Lehoczky. Po oslabení konzervatívnej strany hľadal I. Lehoczky ďalšieho spojenca – a tým sa stalo slovenské národné hnutie. S ich pomocou sa politická

27 Autorom básne je Ondrej Šoltýs. Pôvodný text sa nachádza v LA SNK, signatúra MJ 200, Werse o reštaurácii. Cituje ju Šoltés 2015: 210-213.

28 O činnosti vyšetrovacieho výboru a o ďalšom vývoji záležitostí napríklad Törvényhatóság tudósítások 1846; Turóczy 1846.

elita stolice postavila proti vlastnému hlavnému županovi, proti uhorskej vláde v súvislosti s jazykovým zákonom (Rapant 1937: 278) a neskôr zorganizovala vzburu za úradné používanie slovenského jazyka. Toto prostredie privítalo hurbanovcov v januári 1849, keď v zimnej výprave dorazili do Turca. Niet divu, že v tomto prostredí sa čoskoro, v marci 1849, zrodila myšlienka autonómneho, od Uhorska nezávislého slovenského územia (Hurban 1959: 718-719; Rapant 1954: 605; Rapant 1958: 129-134).

Liberálna politická elita turčianskej stolice pod vedením J. Justha a Šimona Révaya v roku 1848 – 1849 zažila na vlastnej koži politickú váhu a silu slovenskej národnej myšlienky (sám J. Justh bol internovaný pod dozorom J. M. Hurbana; Hurban 1959: 771). To následne ovplyvnilo ich ďalšie politické rozhodnutia. Keď sa okolo roku 1860 opäť dostali k moci J. Justh a Š. Révay, demonštratívne usilovali o slovensko-maďarské zmierenie.²⁹ Medzi ich prvými rozhodnutiami bolo zaviesť v Turčianskej stolici slovenčinu ako úradný jazyk, vymenovať čestného slovenského zapisovateľa v osobe Pavla Mudroňa (ktorý bol, mimochodom, vychovávateľom detí J. Justha v Necpaloch), dať mimoriadne vysoké postavenie viacerým Slovákom (Janko Jesenský Gašparé a Juraj Toček boli vymenovaní za hlavných sudcov, Ján Kohút, František Jesenský Jánošé a Karol Šoltész sa stali prísaznými na stoličnom súde, Jozef Országh sa stal prísazným pri stolici; Mudroň 1915: 149). A hoci už skutočne ide o iný príbeh, ukazuje, že želanie J. M. Hurbana o „Reštavrácii Slovenstva“ sa síce v románe nenaplnilo, ale naplnilo sa v skutočnosti.

Štúdia vznikla v rámci projektu APVV-20-0526 *Politická socializácia na území Slovenska v rokoch 1848 – 1993*, riešeného v Historickom ústave SAV, v. v. i.

Archívne pramene

Archív Spolku Sv. Vojtecha v Trnave, pozostalosť Jozefa Viktorina. Ján Kalinčiak Jozefovi Viktorinovi, 22. augusta 1859, fascikel číslo 50, číslo 15.

Evangélikus Országos Levéltár, AGE I. C 21; 10. AGE I. C 20; 19.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár Budapest, a Kossuth-család iratai, P 439, 2-3. csomó.

Országos Széchényi Könyvtár Budapest, Kézirattár, A Vachott-család történetére vonatkozó iratok, fond 20/15.

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine, listár Bratislavských Štúrovcov, signatúra J 1953, Ján Kalinčiak Ďurovi Košútovi; Turiec, signatúra 183 H 7; Jirj Kossuth Gašparovi Fejérpatakymu, 15. júna 1844, signatúra A 742.

Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív Bratislava, fond Justovcov, spisy vzťahujúce sa na volebné kortešačky Józsefa Justha, inventárne číslo 339, kartón 51; Archív dedičov Šimona Révaya staršieho, škatuľa 64.

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív Bytča, Turóc Vármegyé nemesi közigyűlésének jegyzőkönyve, 1842.

29 Ako hovoril sám Š. Révay: „nieže sa na budúci rok so zbraňou v ruke postaví brat proti bratovi, občan proti občanovi, je veľmi potrebné [...] teda aby Maďari so Slovákami [...] ako súrodenci udržiavali blaho vlasti“ (MV SR – SNA, Archív dedičov Šimona Révaya st. 64. skat. Spomienky Jozefa Zátureckého – Záhureczky József: Emlékirat).

400 **Pramene**

- ANDICS, Erzsébet, 1952. *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben. II. Iratok 1848. március 15. – 1849. március 4.* Budapest: Akadémiai.
- BENYÁK, Bernát, 1820. *Méltóságos báró révai Révay Nep. Jánosnak, Szklabina és Blatnica uradalmak s várak örökös urának, királyi tsászári felség kamarássának, ugysmint selmeczy királyi tsászári kamara fő grófúrnak, egyszersmind tekintetes nemes Thúrócz vármegye örökös fő-ispánjának, most ugyan azon fő ispán személy viselőjének, mint kegyes meczénás úrnak ő nagyságának költségén nyomtatott sajtó alol kikelt Magyar versci Benyák Bernárd Józsefnek.* Bécs.
- HURBAN, Jozef Miloslav, 1959. *Ludovít Štúr. Rozpomienky.* Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- JÓKAI, Mór, 1961. *Akik kétszer halnak meg.* Budapest: Szépirodalmi.
- JUSTH, Jozef, 1870. *Az 1869-dik évi april 20-dikára hirdetett Országgyűlés képviselőházának naplója. 1870. június 23. – július 13. IX. kötet.* Pest, s. 221-226.
- JUSTH, Zsigmond, 1957. *Fuimus.* Budapest: Szépirodalmi.
- JUSTH, Zsigmond, 1977. *Naplója és levelei.* Szerk: Kozocsa Sándor, Budapest: Szépirodalmi.
- KALINČIAK, Ján, 1860. *Reštavrácia.* In *Lipa. Národní zábavník. I.* Vydal Jozef Viktorín. Pešť.
- KALINČIAK, Ján, 1862. *Obrázok životopisný.* In *Lipa. Národní zábavník. II.* Vydal Jozef Viktorín. Pešť.
- KALINČIAK, Ján, 1965. *O literatúre a ľudoch.* Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- KALINČIAK, Ján, 2009. *Reštavrácia a iné.* Výber zostavil, komentáre, vysvetlivky, kalendárium života a diela a doslov napísal René Bílik. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV. ISBN 978-80-8101-275-4.
- MUDROŇ, Pavol, 1915. *Vlastný životopis. Slovenské pohľady*, roč. 35, č. 1, s. 17-33; č. 2, s. 65-79; č. 3, s. 146-157; č. 6, s. 305-325; č. 8-9, s. 426-433.
- PAJKOSSY, Gábor, ed., 2006. *Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény.* Budapest: Osiris.
- PALUGYAI, Imre, ifj., 1844. *Megyerendszer hajdan és most. II. Megye hivatalok.* Pest.
- RAPANT, Daniel, 1937. *Slovenské povstanie roku 1848-49. Dejiny a dokumenty. I. Slovenská jar 1848. 1/2.* Turčiansky Svätý Martin.
- RAPANT, Daniel, 1954. *Slovenské povstanie roku 1848-49. Dejiny a dokumenty. III/2. Zimná výprava.* Bratislava: SAV.
- RAPANT, Daniel, 1958. *Slovenské povstanie roku 1848-49. Dejiny a dokumenty. III/3. Zimná výprava.* Bratislava: SAV.
- SÁNDOR, Károly, 1840. *Turóci esperességi iskola. Társalkodó*, 1840. március 7. 20. szám. 79-80.
- SIPOS, János, ed., 1948. *1848 – 1849. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről.* Budapest: Magyar-Román, Magyar-Jugoszláv Társaság, é. n.
- ŠTÚR, Ludovít, 1956. *Listy Ludovíta Štúra 2. 1844 – 1855.* Pre tlač pripravil a poznámky napísal dr. Jozef Ambruš. Bratislava: SAV.
- ŠTÚR, Ludovít, 1960. *Listy Ludovíta Štúra 3. Dodatky.* Edične pripravil Jozef Ambruš. Bratislava: SAV.
- TÖRVÉNYHATÓSÁGI tudósítások. Turóczból, 1846. *Nemzeti Újság*, 6. november 1846, č. 381, s. 702.
- TURÓCZ júni. 17-én, 1851. *Pesti Napló*, 25. jún 1851, č. 388.
- TURÓCZY, 1846. *Törvényhatósági tudósítások.* Turóczból. *Nemzeti Újság*, 10. december 1846, č. 400, s. 779.
- ÚJHELYI, Gábor, 1841. *Turóczból. Pesti Hírlap*, 19. október 1841, č. 84, s. 706.
- ÚJHELYI, Gábor, 1842. *Turóczból. Pesti Hírlap*, 2. október 1842, č. 183, s. 700.
- VAHOT, Imre, 1845. *Úti emlények. Pómáz – Esztergam – Bars Szentbenedek – Körmöcz – Turócz, és a Turóczy élet.* *Pesti Divatlap*, 28. ószhó 9-e.
- VAHOT, Imre, 1881. *Vahot Imre emlékiratai.* Budapest.
- VACHOTT, Sándorné, 1886. *Rajzok a múltból XV. Válságos napok, Figyelő*, 23. évfolyam.

Literatúra

- BÓNIS, György, 1981. *Révay Péter.* Budapest: Akadémiai, Irodalomtörténeti füzetek 104. ISBN 963-05-2690-5.
- BRTÁŇ, Rudo, 1971. *Ján Kalinčiak (1822 – 1871): zo života a diela štúrovského beletristu.* Bratislava: Osvetový ústav.

- DEMMEI, József, 2019. Szlovák nemesekből magyar írók. A Vachott-család turóci származása. *Irodalomismeret*, č. 1, s. 4-14. ISSN 0865-6886.
- FORDINÁLOVÁ, Eva, 2007. Dozrievanie Hurbanovej osobnosti a zápas za slovenčinu. In ROLKOVÁ, Natália, ed. *Jozef Miloslav Hurban – prvý predseda Slovenskej národnej rady. Príspevky k 190. výročiu narodenia*. Bratislava: Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky. ISBN 9788089052370.
- HODŽA, Milan, 2008. Československý rozkol. In ŠKULTÉTY, Jozef - HODŽA, Milan: *Polemika o československom rozkole*. Ed. Natália Rolková. Bratislava: Politologický odbor Matice slovenskej. ISBN 9788080613051.
- KOMÁROMY, István, 1903. A legújabb kor. In SZIKLAY, János - BOROVSZKY, Samu, ed. *Magyarország vármegyéi és városai: Magyarország monografiája: a magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közmívelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája. Gömör-Kishont vármegye*. Budapest: Légrády Testvérek.
- MAGYAR Ország Közgyűlésének Jegyző könyve, 1830. Pozsony.
- PÁLMÁNY, Béla, 2011. *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja. 1825-1848*. 1. kötet. Argumentum - Országgyűlés Hivatala. ISBN 9789634466130.
- PARENIČKA, Pavol, 1990. Košút versus Kossuth. *Slovenské národné noviny*, roč. 1, 14. 11. 1990.
- ŠOLTÉS, Peter, 2015. Kortešačky: voľby na uhorský spôsob. In ŠOLTÉS, Peter - VÖRÖS, László, ed. *Korupcia*. Bratislava: Historický ústav SAV - Veda. ISBN 978-80-224-1447-0.
- SZINNYEI, József, 1980-1981. *Magyar írók élete és munkái*. V. Budapest: Magyar könyvkiadók és könyvterjesztők egyesülése. ISBN 978-963-7002-34-2.
- SZLUHA, Márton, 2008. *Sáros, Turóc vármegye nemes családjai. Felvidéki nemes famíliák. II*. Budapest: Heraldika. ISBN 0023048.

Dr. József Demmel, PhD.

Historický ústav SAV, v. v. i.

Klemensova 19

814 99 Bratislava

Slovenská republika

E-mail: demmel.jozsef@gmail.com